

IRK
OPERATİFÇİLİK
IRUMU

ROOPERATİFÇİLİK

Sayı — Number : 41

Temmuz — Ağustos Eylül

1978

July - August - September

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name as the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes draw up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operatives, movements, legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international co-operative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operative act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives as well as assist co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 41

TEMMUZ - AGUSTOS - EYLÜL 1978

-
- III. Türk Kooperatifçilik Haftası mü-
nasebetiyle verilen (Atatürk ve Koo-
peratifçilik) konulu konferans metni :
Konuşmacı : **Fethi ÜLKÜ**
- Kooperatiflere öncelikle Kredi veril-
mesi **Yılmaz ULUSOY**
- Yeni Bir Çatı İçinde Devam
Çeviren : **Şimşek ARMAN**
- Toprak ve Tarım Reformu Kooperat-
ifleri **Dr. Ahmet SAYLAM**
-

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Sayısı : 10,— TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS

★

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü
Hüseyin YURDABAK

★

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer
ŞARK
Matbaası — Ankara

CO-OPERATION

Number : 41

JULY - AUGUST - SEPTEMBER - 1971

Text of the conference on «Atatürk
and Co-operation» on the occasion of
the 3rd Turkish Co-operative Week

by : **Fethi ÜLKÜ**

Credit Priority to the Co-operatives

Yılmaz ULUSOY

Let's go on under a new roof

Transl : **Şimşek ARMAN**

Agricultural and Land Reform Co-
operatives

Dr. : **Ahmet SAYLAM**

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondance Address

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - Ankara

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS

Responsible Editor

Hüseyin YURDABAK

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

III. TÜRK KOOPERATİFÇİLİK HAFTASI MÜNASEBETİYLE VERİLEN

(ATATÜRK VE KOOPERATİFÇİLİK)

konulu Konferans metnidir.

Konuşmacı : Fethi ÜLKÜ

Saat : 15.30

Sayın Arkadaşlar,

İnsanoğlu topluluk içinde yaşayan bir varlıktır. Onun bu niteliği sosyal yaşamda yardımlaşmanın temelini oluşturmaktadır.

Önceleri tehlikelere karşı savunma amacıyla birlik olan kişiler uygarlık düzeyleri geliştikçe, çoğalan gereksinimleri karşılayabilmek için birlikte davranışlara girişmişlerdir. Aile hayatı böyle başlamış, Toplumsal yönetimler böyle gelişmiş, Uluslar böyle oluşmuşlardır.

Toplumda yardımlaşma yöntemi de, değişen evrelere göre biçim almış ve toplumsal yaşamın sürmesine destek olmuştur. Aslında sosyal bir Kurum olan Din, Yardımlaşmaya Şefkat, merhamet biçiminde ve cennet vadiyle yer vermiştir. Sadaka, zekât, kurban ve bir çok kural böylece yer tutmuştur. Birlikte yaşam ve geçmişteki maddî olanaksızlıkların gereği yeni yardımlaşma yöntemlerinin oluşmasının nedeni olmuştur. Bunlar zamanla gelenekleşmişlerdir. Konuk severlik, hasta sormak, düğünde, cenazede yardımlaşma ve kışlık yiyeceği komşuların el birliği ile hazırlama ve nihayet köylerdeki imece gibi. Öyleki dinsel ve geleneksel olan bu yardımlaşma biçimleri dilimize bir çok deyim kazandırmıştır. Bunlar adeta eski dönemlerde sosyal güvenliğimizin kuralları durumundadırlar. Örneğin «Gelen misafir, rızkını beraberinde getirir», «Hizmet hak içindir», «Tanrı misafirine kapı kapanmaz», «Komşu komşunun külüne muhtaçtır», «Kötü komşu insanı hacet sahibi yapar» gibi. Bütün bunların amacı kişiler arasında yardımlaşmaya ve sıkıntılardan birlikte kurtulmaya hizmet etmektir.

Kuşkusuz bu yardımlaşma türü duygusal karakterdedir. Henüz bilince dayanmamaktadır.

Uluslar geliştikçe, uygarlık yeni düzeylere eriştikçe haklar ve görevler daha keskin boyutlar kazanmış ve yardımlaşma şekli de buna paralel olarak gelişmiştir.

Artık kitleleri orta çağın duygusal kuralları değil, bilince tekniğe dayanan ekonomik kuralların yönettiği dönem başlamıştır. Bu dönemde kişiler biraz daha bencilleşmiş, daha çok kazanmaya, daha rahat yaşamaya dönük bir yön almışlardır. Artık kişisel yardımlaşmalar önemini yitirmiş geleneksel desteklemeler çok zayıflamıştır.

Ortaya çıkan boşluklar sosyal girişimlerle kapatılma dönemine girilmiştir.

İLK KOOPERATİFLER

Özellikle yeni icatlar, ağır sanayinin gelişmesi küçük sanatla uğraşanları rekabet edemediklerinden güç duruma düşürmüş bir yandanda patron, işçi ilişkilerinde sorunlar meydana çıkarmıştır. Bilindiği gibi güçlükler yeni çareleri doğurur. Bu sırada Birleşik Amerika'da Robert Ower adında bir Fabrikatör sıkıntıları gidermek amacıyla emek ve yararlanma ortaklığına dayanan bir Birlik kurma çabası göstermiştir. Başarısızlığa uğramasına rağmen Kooperatifçilik tarihinde buna ilk girişim gözüyle bakılmaktadır. Ama gerçek anlamda ilk Kooperatif 1845 yılında İngiltere'de Rochdale kasabasında 28 basit dokuma işçisi adına Charls Hovart tarafından kurulmuştur. Ortaklarına kendi konularında yararlı sonuçlar sağlandığının görülmesi üzerine bu tür girişimlerin sayıları çoğalmaya başlamıştır, 20 yıl sonra Fransa'da kurulmuştur. Böylece kısa sürede Avrupa'da ve Amerika'da değişik konularda ve değişik türlerde Kooperatifler oluşmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk kooperatif Mithatpaşa tarafından 1863'de kurulmuştur. İmparatorluğa dahil ülkeler içinde Bulgaristan bu alanda öncü olmuştur.

1910 tarihinde İstanbul'da Türk uyruğunda bulunan İngilizler tarafından «İngiliz Kooperatif Şirketi» adıyla bir örgüt meydana gelmiştir. Bu kooperatifde bir çok Türk'de yer almıştır.

Bu arada Batı'da eğitim görenlerin eserleriyle Kooperatifçilik fikrini yayma girişimlerine şahit olunmaktadır. Bu meyanda Ahmet Cevat EMRE'nin «İktisatta İnkılâp ve Taavün Şirketleri» adlı eserini zikretmeden geçmek olanaksızdır. Bu eser 15 Mayıs 1914

günlü ve 6189 sayılı İkdam Gazetesinde «İslamın yegâne çarei hâ-lası, okuyunuz» cümleleri ile tanıtılmıştır.

Ekonominin bütün dallarını, Ticaret, Sanayi ve Tarımın bütün işlem ve girişimlerini, Bankacılığı, Sigortacılığı ve Daireler arası ilişkileri öğreten bu kitap «Duçarı Mağlubiyet ve Felaket olan her Millet en büyük Devri İntibaha İktisatla girer». Formülü ile büyük bir gerçeğe öncülük yapmış bulunmaktadır. Bunu, değerli eserle-riyle daha bir çok yazar izlemiştir.

Balkan Savaşı, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları sırasında vaki denemeler önemli başarılar sağlanamamıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ

Mutlakiyet'den Meşrutiyet'e geçerken Türkiye, yabancı ülkele- rin ekonomik tekeli altında ezilmiş bir durumda idi.

Öteki ülkelerce bilinen ekonomik koşulların hiç biri bilin- mezdi. Meşrutiyet'de bir atılım olmuş başarısızlıkla sonuçlanmış- tır.

Boğazların açılmasından sonra bir ithalat saldırısı ile karşı- laşılmış Güney Amerika'dan meyve dahi gelmiştir. Ekonomik ba- ğımsızlık sarsılmıştır.

Türk'ün politik bağımsızlığını kurtaran Atatürk ve onun Dev- rimleri Ülkenin kan damarları olan Ulusal Ekonomi organizasyonu- nada yeni ve taze kan vererek memleketi bu büyük tehlikeden kur- tarmış ve gerçek ulusal ekonominin temellerini atmaya yönelmiş- tir.

Atatürk Türkiye ekonomisinin devlet hayatında önemini şu vecize ile açıklamıştır. «SİYASİ, ASKERİ MUZAFFERİYETLER NE KADAR BÜYÜK OLURSA OLSUN İKTİSADİ MUZAFFERİYET- LERLE TETVİÇ EDİLMEZLERSE HUSULE GELEN ZAFERLER PAYIDAR OLAMAZ»...

Türkiye ekonomisinin tarımsal kaynaklara dayanma zorunluğ- nu takdir eden Atatürk bu kaynağın ancak birlik olma suretiyle değerlendirileceğine inanıyordu. 19 Mart 1923'de daha Cumhuri- yetin ilânından önce Kooperatifçiliği hedef olarak göstermiş ve Matbuat Umum Müdürlüğünün 24 sayı ile yayınladığı küçük bir kitapla Kooperatiflerin, çeşitleri, yararları, kuruluş biçim ve yön- temleri hakkında çiftçilerimizin sanatkâr ve tüccarlarımızın muh- taç oldukları bilgi veriliyordu. Kitabın önsözünde : «Çiftçilerimizin sanatkâr ve esnafımızın işlerinde terakki edebilmeleri, az hizmetle çok kâr getirecek teşebbüsleri başarabilmeleri için en kestirme ça-

re olan Kooperatif Şirketlerinin memleketimizde de teşekkülleri ve çoğalmaları milletimiz için başlı başına bir zaferi iktisadî teşkil edecektir». denmektedir.

«Fihakika yalnız başına sahiplerine faydalı olmayan ufak emlak ve araziye ve biriktirilmiş paraları bir araya getirip büyük işler yapabilecek büyük sermayeler vücuda getirmek demek olan bu Kooperatif Şirketlerin teşkilatı bizim için bugünkü ihtiyaçlarımızı temin edecek ve hayatımızı yükseltecek en mühim bir teşkilattır. Biz bu teşkilata her milletten fazla muhtacız...»

Kooperatif Şirketlerin işleyişine dair geniş yer veren bu kitapta özellikle köy öğretmenleri göreve davet olunmaktadır.

«... Bulgaristan'da teşekkül eden ve şimdi köylüye pek büyük faydalar temin etmekte bulunan Kooperatif Şirketleri hiç bir mecburiyeti kanuniyeleri olmadığı halde fedakâr, vatanperver Bulgar öğretmenlerinin gayretleri eseridir...»

«.. Türk Gençliği Meydanı Harbe koştuğu gibi memleketimizin iktisadî vaziyetini islah etmek üzere de bundan sonra yapmağa mecbur olduğumuz müthiş cidalin başına geçmelidir..»

«.. Ziraat Müdür ve Memurları ile Ziraat ve Ticaret, Sanayi Odaları ve bilumum öğretmenler kooperatiflerin teşkili hususunda muavenet etmek ve malûmatı lazıme almamakla mükelleftirler. Bunu ifa etmeyen memurlar ve öğretmenler vazifelerini ifa etmemiş addolunurlar.»

Atatürk, sadece kitapla, resmî yayınlarla yetinmiyor, yaptığı gezilerde çiftçi ve esnafla görüşmeleri sırasında Kooperatifçilik konusunda onları bilinçlendirmeye çalışıyordu. «Ben çiftçiyim diyordu. Biliyorum el emeği güçtür. Makinasız ziraat olmaz birleşiniz birlikte makina alırsınız. Senede yüz dönüm çalışacağınıza on misli yüz misli yaparsınız.»

Gene 1923'de Adana'da esnafla yaptığı bir görüşmede onlara şöyle sesleniyordu «Kooperatif Teşkilatı her yerde sevilmiştir, kredi ve satış için olduğu kadar istihsal vasıtalarını öğrenip kullandırmak içinde kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz».

Atatürk 1.11.1937'de Büyük Millet Meclisinin yeni toplantı yılını açarken «İğdır'da Ege ve Trakya Bölgelerinde her türlü konulara ait Satış Kooperatifleri kurdurulup çalıştırılmıştır önümüzdeki yıl içinde başta fındık olmak üzere öteki belli başlı ürünlerimize ait Birlikler kurulmalıdır diye direktif vermişlerdir.

Atatürk ticarete ve tüccara önem vermekte idi o tüccarı şöyle tarif ediyordu «Tüccar Türk Milletinin emeği ve üretimi değerlendirmek için eline ve zekâsına güvenilir ve bu güvene lâyık olması gereken adamdır.»

Kooperatifçiliğe Cumhuriyet Halk Fırkasının programında da yer verilmiş bulunuyordu buna dayanarak İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden bir gurubundan katkısı ile Mustafa Kemal'in emri ile 1931 yılında İzmir'de bir Kooperatifçilik Cemiyeti kuruldu Cemiyet 1933 yılında Ankara'ya nakledildi. Bu kuruluş şimdi mensubu olmakla onur duyduğumuz TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU'nun temelini oluşturmuştur. Kurum o günden bu güne dek Kooperatif alanında rehberlik görevini sürdürmektedir.

Atatürk Kooperatifçiliği artık bir uygarlık konusu sayıyor ve şöyle diyordu! Millet açıkça bilmelidirki medeniyet ona bigâne kalanları yıkar mahfeder. Birleşiniz, birlik olarak makina alınız».

O halde uygarlığın gereklerine kayıtsız kalmamak gerekiyordu. Ekonomik buhranlar baş gösterdikçe kitleleri bu buhranların etkisinden korumak için daima Kooperatifçiliğe baş vurulmuştur. Özellikle tüketim kooperatifleri zor günlerin kurtarıcı aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin; 1925 yılı bir memur şehri durumunda olan Başkent Ankara'da hayat yahallığı beklenilmeyen boyutlara erişmişti. Cumhuriyet hükümeti buna önlem olarak memurlardan 5'er, 10'ar lira keserek topladığı sermaye ile bir Memurlar Kooperatifi kurdu. Bunun karşısında bakkallar kâr haddini düşürme zorunda kaldılar. Böylece tüketim kooperatifçiliği üye olmayan kişilere dahi yarar sağladı.

Bunun gibi 1937'lerde Ankara'da nüfus hızla artmaya başlamış ve konut sıkıntısı ziyadesiyle baş göstermişti. Buna çare arayan değerli kooperatifçiler ki, içlerinde bu Kurum'un uzun yıllar Başkanlığını yapmış olan Sayın Nusret UZGÖREN'de vardır. Harekete geçmiş ve Bahçelievler Kooperatifini kurup faaliyete geçmek suretiyle hem Ankara'ya güzel bir semt kazandırmış ve hemde binlerce aileyi konut sıkıntısından kurtarmışlardır.

Ziraat Bankası tarım alanında, T. Halk Bankası esnaf için desteklediği kooperatiflerle son derece yararlı olmuşlardır. Atatürk Kooperatifçilik konusunda sadece buyruk vermek ve tavsiyelerde bulunmakla kalmamış Türkiye'nin bir çok yerinde örnek çiftlikler kurmuş hatta Silifke'de Tekir Çiftliği'nde bir de kooperatif oluşturu-

arak bu kooperatifin bir numaralı üyesi olmuştur. Bugün orada onun adına kurulmuş bir müze bu kutsal anıyı yaşatmaktadır.

Görülmektedir ki Atatürk savaştaki komutanlık gücünü barış zamanında ya elinde tebeşir karatahta önünde halkı cehaletten kurtarmaya ya tarlada çiftçilik öğreticiliğinde kullanmakta ve böylece onu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak için çalışmaktadır. Bu aydınlıkta yetişen kuşaklar zaman zaman aksayarak olsa dahi onun düşüncelerini yürürlükte tutmayı başardılar. O sayededir ki kooperatifçilik konusu kamu oyuna mal olmuş ve Atatürk düşünceleri doğrultusunda Anayasamızın 51. madde olarak yer almıştı. Ona dayanarak 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu çıkarılmış ve bugün bir Bakanlık Kooperatifçilik adı altında hizmete girmiştir.

Bugün yurt sathında binlerce Kooperatif kendi konularında ortaklarına yarar sağlamakta ve yurttaşa hizmet götürmüş bulunmaktadır. Elbet eksikleri çoktur. Batı'daki örnekleri karşısında daha yapılacak çok şey vardır. Bunlar gelecek kuşaklardan görev ve destek beklemektedirler. Bu güne kadar pek çok hizmetleri görülmüş bulunan «TÜRK - KOOPERATİFÇİLİK KURUMU» na bundan böylede geniş görev düşeceğinde kuşku yoktur.

Sayın arkadaşlar, buraya kadar yurt dışında ve yurt içinde kısaca tarihine göz attığımız Kooperatifçiliği biraz da Atatürkçülük açısından inceleyelim.

Bilindiği gibi Atatürk altıyüz yıl feodal geleneklerle yönetilmiş, savaşlarla zayıflatılarak çökertilmiş bir İmparatorluktan yeni bir ulus, yeni bir devlet çıkarmak gayesiyle işe koyuldu. İmparatorluğu oluşturan etkin gurupların bir kısmı mücadelelerini sürdürmüş ve sonunda imparatorluktan ayrılmışlardır. Araplar, Bulgar, Romen, Sırp, Karadağlılar, Arnavutlar ve Yunanlar gibi. İmparatorluğun asli unsuru olan geride kalan Türk kitleyi de Batılılar kendi isteklerine göre bölünmek üzereyken şahlanan Kuvai Milliye ruhu Kurtuluş Savaşı ile özgürlüğü sağladı. Ancak iş bununla bitmiyordu. «Ne Mutlu Türküm Diyene» formülü ile pekiştirilen millî birlik, ekonomi yönünden de güçlendirilmeli idi. Ülkede sermayenin bulunmaması önemli ekonomik konuların yabancılara tekelinde olması ticaret ve sanayide gelenek yoksulluğu nedeniyle karma bir ekonomi anlayışı içinde Devletçilik benimsenmişti. Atatürk Devletçiliği şöyle tarif ediyordu: «Bu sistem Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş ve Türkiye'ye özgüdür. Devletçiliğin Türkiye'deki anlamı şudur: Kişilerin özel teşebbüslerini esas saymak fakat büyük bir

milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve bir çok şeylerin yapılamadığı ülkede ekonomisini Devletin eline almak».

Bu koşul altında dengeyi korumak için tarımda, ticaretle ve diğer konularda kooperatifçiliği teşvik etmekte idi. Atatürk'ün düşüncesi ülkede sınıfsız imtiyazsız bir sosyal düzen yaratmak idi. Bunu da halkçılık diyordu. Bir yandan ağalık, beylik, şeyhlikle savaşırken, öte yandan halkı eşit koşullarda ve eşit yararlanma olanağı sağlayacak kooperatiflerin bünyesine davet ediyordu. Halkevleri ile kooperatifler yurtdışı eşitlik duygusu içinde yetiştiren halk eğitimi okulları durumunda idiler.

Halifeliğin kaldırılmasından sonra laisizm genç Cumhuriyetin bünyesine en uygun düşen bir sistemdi. Din ile Dünya işleri ayrılacak, şer'i kurallar yerine hukuk yasaları uygulanacak, herkes kendi inancında özgür olacak işte uygar bir topluma yaraşan koşullar.

Kooperatiflerde bu prensibe uygun biçimde işlemekte, T.C. Uyuşunda olupta değişik inançta bulunanlar bile Kooperatifin öz konusu etrafında kardeşçe kenetlenmektedirler.

Atatürk'çülüğün prensiplerinden biri de Devrimcilik idi yüzlerce yılın donmuş kuralları ile günümüzün yaşamını sürdürmenin olanaksızlığı karşısında buna gereksinme vardı. Çağdaş uygarlık yolunu açarken aradaki mesafeyi yeniliklerle kapamak kaçınılmazdı. Kooperatifçilik zaten başlı başına bir Devrim sayılırdı. Zira o zamana kadar köylünün, şehirlinin kesesini kemiren tefeci, faizci aşaracı artık çıkarlarını sürdüremeyecek, eşitlik ve hak temeline dayanan Kooperatif dayanışmasında gereksinmeler karşılanacaktı. Nitekim Cumhuriyetimizin sosyolojisini yapan Ziya GÖKALP şöyle sesleniyordu;

«Kaldır aşar usulünü aç Banka»

«Yap her semtte bir Ziraî Sendika»

Cumhuriyetin ve onun gereği olan demokrasinin başlıca özelliği kişilere olduğu gibi tüzel kişilerde belli koşullar altında özgürlük hatta özerklik tamamaktır. Üniteler sorumluluklarının bilinci içinde ve özgürlüklerinin sınırını kendileri saptayarak görevlerini sürdürürler.

Kooperatifler, tamamen böyle bir statüye tabidirler daha ziyade otokontrol sistemle işlerler böylece Kooperatif bünyesinde sorumluluk anlayışı ile birlikte saygı, sevgi oluşur kişiler arasında güvence artar.

Atatürk'ün hayatta iken arzuladığı hatta bir ara denemesini yaptığı çok partili siyasi düzen onun kaybindan sonra gerçekleşmiş ve siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak kabul olunmuşlardır. O halde kişilerde politik kanı değişik olabilecek ancak bu, onlarda yurttaşlık hak ve sorumluluklarında bir ayrıcalık nedeni olmayacaktır. Bu sonucun sağlanabilmesi için ayrı politik kanıda olan kişiler, kişisel ve ulusal yararlarını ilgilendiren konularda birlikte çalışabilmelidirler. İşte kooperatifler bu düşünceye uygun nitelikleriyle gerçekten demokrasinin de okuludurlar.

Atatürk, Türk yurdunun tüm kaynakları ile kendi kendine yetinmesini istiyordu. Olanakları kullanarak daha çok çalışarak yabancıya muhtaç olmamak ideali idi. Bu amaçla yerli malı kullanma bir parola oldu ve Yerli Mallar Haftası düzenleniyordu. Kooperatiflerde kendi kendine yetinmenin simgesi ve bu düşüncenin bizzat gerçekleştiği yerdir.

Ve nihayet Atatürk Birleşik Amerika Başkanı Rooswelth'in kutlamasına verdiği yanıtta, önemli ilkesinin «Yurtta Barış Dünyada Barış» olduğunu ilân etmiş bulunuyordu. Yurtta ve Dünyada Barışın ekonomik özgürlükle ve kişilerin bir araya gelip kendi problemlerini çözmeye koyulmaları ile mümkün olacağına inanan Atatürk bu düşünceyi gerçekleştirme yeteneğini gene Kooperatifte buluyordu. Kooperatifleri uyuşma anlaşma ve barış içinde işleri yürütme yeri olarak kabul ediyordu.

Atatürk kişisel yararların tüm ulusal yarar içinde değerlendirilmesine inanıyordu. «Yalnız kendiniz için değil mensub olduğunuz ulus ve yurt içinde çalışmamız çalışmanın en değerlisi budur.» diyordu.

Aslında o bütün ömrünü bu prensibi uygulamaya adanmıştı son olarak da pek çok dikkat ve emek harcıyarak meydana getirdiği çiftliklerini Türk Ulusuna armağan ederek düşüncesini kanıtladı.

Sayın Arkadaşlar, gerçek şu ki insan ölür, ama düşünce yaşar Atatürk kişi olarak aramızdan ayrılmıştır. Ama Atatürkçülük yaşayacaktır. Kooperatifçiliği, onun ilkelerini uygulayan ve değerli bir armağan olarak korumamız, dahada yüceltmemiz gerekmektedir.

Yurtta barışı, cihanda barışı bu yol ile sağlayabileceğimize güvenmeliyiz. Bu bakımdan başarılı kooperatifçileri birer barış kahramanı saymak doğaldır. Bu anlayış içinde sizleri selamlar ve saygılarla kutlarım.

KOOPERATİFLERE ÖNCELİKLE KREDİ VERİLMESİ

Yılmaz ULUSOY

1 — Kredilerle ilgili Koop. K.'daki özel hükümler

1961 Anayasası'nın kooperatifçiliğinin teşvik edilmesi yönünden koyduğu esas, Devlet bünyesi içerisinde çeşitli resmî ve tüzel kişi kuruluşların, kalkınma plânlarının da koydukları prensiplere uygun olarak, kooperatifçiliği teşvik için örgütlenmesine imkân hazırlamaktır. Gerçi, 1961 Anayasasından önce de kooperatifçilik Devletin desteğini görmekteydi, fakat bugünkü ölçüde ve anlamda bu destek temin edilmiş durumda değildi.

Kooperatifçiliğin teşvikinden söz edilirken, «teşvik» unsuru içerisinde nelerin bulunabileceği ilk akla gelen soru olmaktadır. Bu hususun detayına girmeden denilebilir ki, teşvik evvela kooperatifin maddî yönden desteklenmesini kapsamına almaktadır.

Her işletmede olduğu gibi, kooperatifte de, aktif değerleri karşılayan sermayenin öz ve yabancı sermaye şeklinde, ikiye ayrılarak incelenmesi mümkündür. Dar manada, kooperatifin öz sermayesi, ortakların taahhüt edip, fiilen ödedikleri ortaklık paylarından meydana gelen değişir bir miktardır. Bu miktarın alt ve üst sınırı Kooperatifler Kanun'da gösterilmiştir.

Kooperatifin yabancı sermayesi ise, temin ettiği krediler ve ortaklardan borçlanma yoluyla aldığı paralarıdır.

Kooperatiflerin, malî gücü zayıf çok sayıda ortağın, az sermaye iştirakiyle kurdukları bir teşekkül olduğu düşünülecek olursa, gayesini gerçekleştirmek yönünden yabancı sermayeye ihtiyaçları olduğu gerçeği daha belirli şekilde ortaya çıkmaktadır. Ek malî kaynakların, tekrar ortaklara müracaatla, yeni sermaye paylarının alın-

ması şeklinde, yine onlardan temin edilmesi mümkün olmakla beraber, bu usul ortakları ödeme güçlüğü içine sokacağından ve bir çok ortağın taahhüdünü yerine getirememesi sebebiyle ortaklıktan çıkarılması mecburiyetini hasıl edeceğinden tutarlı bir yol olarak gözükmemektedir. Ancak, kooperatifin konusuna göre yapılacak faaliyetin belirli bir ölçüde ortaklar tarafından karşılanmış bulunması da, kooperatifin yaptığı teşebbüsün ciddiyeti yönünden lüzumlu bulunduğuna açıktır.

Kooperatifin müracaat edeceği ikinci yabancı kaynak kredi müesseseleridir. Kooperatifin maddî yönden teşviki derken hatıra, kredi yoluyla finansmanı gelmektedir. Kooperatiflerin kredilendirilmesi bakımından, Kooperatifler Kanunu önemli yeni iki hüküm getirmiştir. I — Genel olarak kooperatiflere öncelikle kredi verilmesi II — Yaygın Kooperatiflerinin kredilendirilmesinde ortaklarca bazı şartların yerine getirilmiş olması. Bu konuyla ilgili olarak 1163 numaralı Kanunun 19. maddesinin 4 ve 5 nci fıkraları hükmü şöyledir.

«Her kooperatifin iştigal mevzuuna göre kredi talepleri bankalarca, müesseselerce veya şirketlerce öncelikle karşılanır.

Yapı kooperatiflerinin bankalardan, müesseselerden veya şirketlerden kredi alabilmesi için yapacakları meskenlerin kredi verecekler tarafından takdir olunacak maliyetinin en az 1/4 ünün yatırılmış bulunması şarttır.»

Metni yukarıya aynen çıkarılan kanun hükmünün, tatbikatta ne şekilde işleyebileceğini ortaya çıkarabilmek için, halen kooperatiflere kredi verilmesi hususunda uygulanmakta bulunan usulleri incelemek gerekmektedir.

Daha öncede belirtildiği gibi, 1961 Anayasasından sonra ve hatta 1961 Anayasasının çıkarılmasından önceki yıllarda, özellikle Devlet kuruluşları ve kamu iktisadî teşebbüslerinden bazıları, kooperatifçiliğin teşviki yönünden bu müesseselere kredi vermekteydiler. Son yıllarda bu konudaki çalışmalar daha çok yoğunlaşmış ve kredi veren kuruluşların sayısı da artmıştır.

Halen mevcut, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kooperatiflere kredi veren veya temin eden müesseseleri incelerken, Kooperatifler Kanunu'ndaki ayırıma uygun olarak bunları «yapı kooperatifleri» ve «diğerleri» şeklinde bir ayırıma tabi tutmak faydalı bulunmuştur.

2 — Yapı Kooperatifleriyle ilgili krediler

a) Bankalar

Ülkemizde başlıca kredi müesseseleri olarak bankalar bulunmaktadır. Mevzuatımız yönünden bankaları, 7129 numaralı Bankalar Kanunu'nun genel hükümlerine tabi bankalar ve kendi kuruluş kanunları olan bankalar şeklinde bir ayırma tabi tutmak mümkündür.

Genel olarak Bankalar Kanunu'nun 50 nci maddesinde bankaların «gayri menkul ipoteği mukabilinde kredi açmıyacakları» (1) hükme bağlanmış bulunmaktadır. Ancak yine aynı maddenin son fıkrasında «Hususi Kanun'lara göre gayri menkul üzerine ikrazat yapmalarına izin verilen bankalarla Emniyet Sandığı ve bu Kanuna tabi bankaların yabancı memleketlerdeki şubeleri bu maddenin birinci fıkrası hükümlerinden müstesnadır» hükmüne yer verilmiştir. Bu durum karşısında «ipotek karşılığı ikrazat» yapan bankaların araştırılması lâzım gelmektedir. Halen ülkemizde Ziraat Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı, Vakıflar Bankası, Öğretmenler Bankası, Denizcilik Bankası, Turizm Bankası, İller Bankası, Etibank, Devlet Yatırım Bankası, Sümerbank, Merkez Bankası ve Türkiye Halk Bankası'nın özel kuruluş kanunları bulunmaktadır. Bu bankalardan, Türkiye Emlâk Kredi Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı (2) ve Turizm Bankasının mesken yapımı için kredi verebilecekleri mevzuatlarında gösterilmiştir.

Yukarıda sayılan kuruluşlardan İstanbul Emniyet Sandığı mahdut ölçüde ve az bir limit içerisinde, kısa vadeli mesken kredisi verdiği için, sandığı genel mahiyette bir mesken kredi müessesesi olarak saymaya imkân bulunmamaktadır.

7470 numaralı Turizm Bankası Kanunu'na göre, banka «turizm endüstrisi müessese ve işletmelerine lüzumlu kısa, orta ve uzun vadeli krediler açmak» yetkisine haiz bulunmaktadır.

4947 numaralı Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kanununa göre de banka, «yurtta yapı ve onarım işleri ve bilhassa meskeni olmayan

(1) 7129 No.lu Bank. K. m.: 50. fk. 1. «Bankalar Ticaret maksadiyle gayri menkul alım ve satımı ile meşgul olamazlar veya gayri menkul ipoteği mukabilinde kredi açamazlar.»

(2) 3002 s. T.C. Ziraat Bankası Kanununun 25 nci maddesine dayanılarak çıkartılan İstanbul Emniyet Sandığı Tüzüğüne göre, «Sandık menkul, gayrimenkul teminat karşılığı, halkın az gelirlerini üstün tutarak küçük kredi ihtiyaçlarını kolay ve ucuza gidermek amacını gütmektedir.» Anılan Tüzük m. 2. b. «b»

yurtdaşlara ucuz mesken yaptırmak için, süresi elli yılı geçmemek üzere, arsasıyla birlikte bina ve yapı ipoteği karşılığında ikrazlarda bulunmak ve krediler açmak» yetkisine haiz bulunmaktadır.

Yukarıda ismi geçen iki bankadan Turizm Bankası, kredi vermediği turizm endüstrisine bağlamakta ve bu endüstri ile ilgili bulunmayan müessese ve işletmelere kredi açmamaktadır. Bu açıdan yapı kooperatiflerinin, Turizm Bankası kredilerinden istifade edebilmeleri için turistik değer taşıyan, işletmeciliği olan, kamuya açık projelere yönelmeler ve bankanın göstereceği diğer şartlara uymaları gerekmektedir. Bunun dışında sadece üyelerine münhasır, turistik değeri ve işletmeciliği olmayan yapı kooperatiflerinin, Turizm Bankası kredilerinden faydalanmasına imkân kalmamaktadır. (Yapı Kooperatiflerine verilecek turizm kredisiyle ilgili şartları içeren broşür, Turizm Bankasından sağlanabilir.)

Ülkemizde yurtdaşların mesken sahibi olmasına geniş hizmet eden ve mevzuatı da buna müsait bulunan banka, Türkiye Emlâk Kredi Bankasıdır. Ancak şu hususu belirtmek gerekir ki, banka uzun vadeli ipotek karşılığı mesken kredilerini gerçek şahıslara açmaktadır. Belirli bir süre içerisinde, muayyen bir miktar parayı bankada tutan şahıslara kredi verilmektedir. Bu şahıslar kooperatif şeklinde birleşseler bile, kredi şahıslar hesabına kooperatife verilmekte ve kooperatif tüzel kişisi krediyi kullanabilmektedir. Yapılan bu açıklamaya göre tatbikatta Emlâk Kredi Bankası, kooperatif hükmü şahsiyetine kredi açmadığı gibi, kooperatif ortaklarına da herhangi bir şekilde öncelik tanımamaktadır. Öte yandan, bankanın açtığı kredilerin değişen ekonomik koşullarda yetersiz kaldığına işaret etmek gerekir.

Yapı Kooperatiflerine ipotek karşılığı uzun vadeli kredi veren, özel kuruluş kanunları bulunan bankalar dışında, 7129 numaralı Bankalar Kanunu'na tâbi diğer bankalar, daha önce de temas olduğu gibi ipotek karşılığı uzun vadeli kredi vermemektedirler. Genel hükümlere tabi bu bankalar içerisinde «Yapı ve Kredi Bankası»nın ismi, yapı tasarrufuna imkân verecek bir ifade taşımakla beraber, bankanın bu yolda bir fonksiyonu bulunmamaktadır.

b) Sosyal Sigortalar Kurumu

Bankalar dışında Sosyal Sigortalar Kurumu (3) sigortalılara mesken ikrazatında bulunabilmektedir. Bu konuda 4792 numaralı

(3) Kurumun adı 17 Temmuz 1974 tarih ve 506 numaralı Kanunun 136 ncı maddesiyle «Sosyal Sigortalar Kurumu» olarak değiştirilmiştir.

Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nun 334 numaralı Kanun'la değiştirilen 20 nci maddesi hükmü şöyledir :

«İşçi Sigortaları Kurumu her sigorta kolu için ayıracağı yedek akçeleri, a) Milli Bankalara yatırmak, b) Devletin çıkardığı veya kefil olduğu tahvillere yatırmak, c) Gayri menkullere yatırmak, ç) Sigortalılara mesken yapımı için ve bu meskenlerin birinci derecede ipoteği karşılığında, gayri menkul değerinin yüzde 90'ı ölçümünde en çok 20 yıl vadeyle ikrazda bulunmak.»

Madde metninden görüleceği üzere, Sosyal Sigortalar Kurumu sadece kendi sigortalılarının mesken edinmeleri için ikrazatta bulunmaktadır. Bu yönden T. Emlâk Kredi Bankasının, mesken politikasından daha dar bir anlam taşımaktadır. Yine 334 numaralı Kanun'un 20 nci maddesinde, kurumun bu konuya tahsis edileceği yedek akçaların en çok yüzde 25'inin, bu işte kullanılabileceği gösterilmiş ve miktar yönünden de bir tahdit konmuştur.

Uygulamada Sosyal Sigortalar Kurumu, yapı kooperaiflerine üye sigortalı ortaklarına kredi verdiği gibi, İmar ve İskân Bakanlığıyla tanzim edilen bir protokola göre sosyal konutların yapımı na iştirak; kurumun arsalarına ey yapıp sigortalılara vermek, bazı büyük merkezlerde arsası olan sigortalıya ev yapmak, sigortalılara ferdi mesken kredisi vermek hizmetlerini de ifa etmektedir. Bunun için sigortalının bazı ön şartları kazanmış olması gerekmektedir.

Sosyal Sigortalar Kurumunun yukarıda açıklanan mesken yapma faaliyeti, kooperatifin hükmü şahsiyetine bir üstünlük tanınamakta, ancak sigortalıların kooperatif şeklinde örgütlenmesini teşvik etmektedir. Kurumun bu konudaki ilişkileri sigortalının bizatihi kendisiyle olmaktadır. Açıklamak gerekir ki, mesken yapımı işine tahsis ettiği fonları mahdut olan kurumun, bu fonları kullanmada yapı kooperatiflerine bir öncelik tanınması kooperatifçiliğin teşviki yönünden önem taşımaktadır.

Sosyal Sigortalar Kurumu, krediden yararlanacaklar için bir «konut yönetmeliği» çıkarmıştır. Resmî Gazete'de yayınlanan bu yönetmelik hükümleri sık sık değişmektedir. Anılan Yönetmeliğin Sosyal Sigortalar Kurumundan temini mümkün bulunmaktadır.

c — İmar ve İskân Bakanlığı Teşkilât Kanunu ve Gecekondu Kanunu

Mesken politikasıyla ilgili diğer bir kuruluş İmar ve İskân

Bakanlığıdır. Kuruluş Kanunu'nda «memleketin bünyesine uygun mesken politikası esaslarını tesbit etmek ve tatbikini sağlamak» görevi sözü geçen Bakanlığa verilmiştir.

İmar ve İskân Bakanlığı sosyal konut politikasını, işçi sigortaları Kurumuyla işbirliği yaparak yürütmesi yanında, genel mahiyette toplu meskenler yapıp, Türkiye Emlâk Kredi Bankası aracılığıyla yurttaşlarla ferdi ilişkiler kurmak ve belediyelerle işbirliği yapmak suretiyle tahakkukuna çalışmaktadır (4).

Ülkemizde mesken politikası İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yürütüldüğüne göre, bu politikada, yapı kooperatiflerinin ne nisbette aracı olacaklarının tayini bu Bakanlığa düşen bir görev olmaktadır. Yukarıda açıklanan kredi müesseselerinden hiç biri doğrudan doğruya yapı kooperatiflerine kredi açmamaktadırlar ve kredilerini genellikle kooperatif dışındaki veya içindeki gerçek kişilere vermektedirler. Bu tatbikatın, 1163 numaralı Kanuna intibakının sağlanmasında ve yapı kooperatiflerinin, mesken politikasının yürütülmesinde ön plâna çıkarılmasında, İmar ve İskân Bakanlığına önemli ödevler düşmektedir.

775 sayılı Gecekondu Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra (5) yoksul ve dar gelirlilere verilmek üzere, gecekondu önleme bölgelerinde, toplu konut yapımı için, İmar ve İskân Bakanlığına, belediyelere ve T. Emlâk Kredi Bankasına önemli görevler verilmiştir. Kanunun öngördüğü fondan yararlanma şartları İmar ve İskân Bakanlığınca çıkartılan yönetmelikle tesbit edilmiştir. Ancak bu yönetmelik sık sık değiştiğinden burada açıklamasının yapılmasında yarar görülmemiştir. Talep halinde ilgili Bakanlıktan sağlanabileceği tabiidir. Aynı Kanunla ilgili olarak, kabul edilen Bakanlar Kurulu kararında, gecekondu önleme bölgelerinden arsa tahsis edilen kooperatiflerin T. Emlâk Kredi Bankasından aldıkları kredilere daha düşük faiz oranı uygulanması kabul edilmiştir. (14.5.1976 tarih ve 7/11943 sayılı Bakanlar Kurulu kararı).

-
- (4) «Toplu mesken inşaat hareketlerini teşvik ve toplu mesken inşaatı yapacak belediyelerle daire ve teşekküller arasında işbirliği temin, yapı kooperatiflerinin çalışmalarını gayelerine tevcih etmek ve tip statülerini yapmak, inşaat ve idare işlerini murakabe etmek» 7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun. m. 10/E, R.G. T. 14.5.1953, s9906
- (5) «Kanun No : 775 Gecekondu Kanunu 20.7.1976, R.G. T. 30.7.1966, s. 12362, 5 t. Düstur Cilt : 5, sh. 2626.»

d — Sanayi Bakanlığı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü

İmar ve İskân Bakanlığı dışında konut ve toplu iş yeri kredisi için Bağ-Kur Genel Müdürlüğü, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitesi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçelerine konan fonlarla yardımda bulunmaktadır.

3 — Diğer kooperatiflerin kredilenmesi

Yapı kooperatifleri dışındaki kooperatiflerin kredi durumlarına gelince; bu konuda evvelâ yine özel kanunları gereğince veya konuları itibariyle kredilerden faydalanan kooperatiflerden söz etmek gerekmektedir.

Özel kuruluş konuları olan Ziraat Bankası ve Halk Bankası, Birliklere veya kooperatiflere kredi açmaktadırlar.

Ziraat Bankasının Tarım Satış Kooperatifi Birliklerine ve Tarım Kredi Kooperatiflerine açtığı muhtelif krediler bu kooperatiflere ortak üyelerin ihtiyaç ve mallarının alımı ve satışı için kullanılmaktadır. Özel Kanunları bulunan bu kooperatifler daima devletin mali desteğini görmektedirler.

Halk Bankası ise Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin kefaletiyle, bu kooperatif üyelerine çeşitli krediler açmakta, esnaf ve küçük sanatları himaye etmektedir.

Halk Bankası ve Ziraat Bankası dışında, Sanayi Bakanlığı yine Halk Bankası aracılığıyla küçük sanat kooperatiflerine bütçesindeki mevcut fonlardan muayyen şartlarla düşük faizle tesis ve işletme kredisi açmaktadır.

Keza; Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığıyla Orman Bakanlıkları bütçelerine konan fonlardan kalkınma kooperatiflerine kredi vermektedirler. Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığının bu konuda çıkardığı iki yönetmeliği bulunmaktadır. Orman Bakanlığı ise, Orman Köyleri için «Orman Köyleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği» ni çıkarmıştır. (6)

Yine ülkemizde oldukça önemli sayıda ortağı bulunan pancar kooperatiflerine Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi vasıtasıyla kredi yardımıyla bulunmaktadır.

(6) «Orman Köyleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği, 12.12.1976 tarih ve 7/13177 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, R.G. T. 16.3.1977, s. 15880.

Yapı kooperatifleri dışında buraya kadar sıraladığımız kooperatifler, bir meslek grubunu teşkil eden ortaklarının kredilendirilmesini amaç gütmekte, bazıları genel hükümlere göre kurulmakla beraber yine Devlet desteğinden istifade etmektedirler.

Yapı kooperatifleriyle, yukarıda sayılanlar dışındaki kooperatiflerin kredi ihtiyaçlarını karşılayacak özel bir kuruluş ülkemizde bulunmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki; kooperatifler yüzde 5—10 fiat farkıyla faaliyet gösteren ve ortaklarına, konuları olan malları ve hizmetleri ucuza temin etmeğe çalışan kuruluşlardır. Bu bakımdan bulacakları kredi maliyetinin, başka bir ifadeyle kooperatiflere açılacak kredi faizinin düşük olması lâzım gelmektedir. Yoksa kooperatifin, bankaların yüksek faizle ticari kredilerinden faydalanmalarına imkân bulunmamaktadır. Bu yola gidildiği takdirde, kooperatif kuruluş gayesine aykırı olarak, ya ortaklara malları yüksek fiatla intikâl ettirecek, ya da kooperatif kısa zamanda mali müzayakaya düşüp tasfiye edilecektir. Bu yönden kooperatifçiliğin gelişmesinde kooperatiflerin ucuz krediyle finansmanı üzerinde önemle durulması gereken bir konu olmaktadır. Bu görev ise ilerde temas olunacağı gibi, Ticaret, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığıyla İmar ve İskân Bakanlığına verilmiş bulunmaktadır. (Koop. K. m. 86, 7116 numaralı İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş Kanunu).

YENİ BİR ÇATI İÇİNDE DEVAM

Yazan : Horst Van Heukelum

Çeviren : Şimşek ARMAN
Ziraat Yüksek Mühendisi

İki yıllık yoğun çalışmanın sonuçları, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde rekabete karşın geleneksel kooperatif hedeflerine ulaşmanın başarıldığı bu yüzyılın son 25 yılında tüketim kooperatifleri grubunun halâ ayakta kalmasının iyi bir şans olduğu görüşünün haklı çıktığını göstermiştir.

Buhran ve Yeniden Şekil Verme :

1974 yılı süresinde tüketim kooperatifleri grubunun belli bölümleri buhran işaretleri yaymaya başlamıştır. Kooperatifler, tehlikeli durgunluk tehdidi içinde bulduklarından birçok kuvvetli özelliklere sahip kooperatif hareketin hemen korunması ve kuvvetlendirilmesi gerekli olmuş ve yapısal engelleri ortadan kaldırmak için mümkün olan herşey yapılmıştır. Halkın tamamı, tüketim kooperatiflerinin geleceği ile çok kuvvetli olarak ilgilenmiştir. Bu Kooperatifler, türlü türlü sorunlara açık çözümler bulmaya zorluydular.

Kooperatiflerin tamamlanmamış sorumlulukları nedeniyle, 1973 ve 1974 yıllarında birkaç büyük perakende ve toptan satış kooperatifi zarara uğramıştır. Her ne kadar zararlar açık ve gizli yedekler ile kapatılmış ise de, bu durum yiyecek maddelerinin sağlanmasında Ulusal pazara % 8'lik bir oranla katılan tüketim kooperatiflerinin yapısının zayıflığını açıklamış ve kooperatifleri korumak için geniş yatırımlar yapılmaya zorlanılmıştır. Rekabeti artırma durumunda yedek akçeden yatırımın kendi kendini finansmanı sınırlıdır. Her yeni yatırım, özellikle uzun süreli girişim çe-

şitlerinde, ek tehlikeler taşır. Bütün tüketim kooperatiflerinin öz sermayeleri (Ortakların hisseleri ve açık yedek akçeler) 1960 ve 1973 yılları arasında % 30'dan % 19'a düşmüştür.

Eğer tüketim kooperatifleri, 1980'lerde ulusal pazarın % 50 hissesine sahip 5 büyük girişiminin arasında olmayı sürdürürlerse, ancak bu ekonomik başarı ile kooperatif hedeflere ulaşabileceğine inanıyoruz. Eğer, kooperatifler, esnek bir sermaye esasına dayanan yatırım politikalarını koruyamazlarsa suçlanacaklardır.

Federal Cumhuriyette yalnız bir büyük tüketim kooperatifi vardır. (Coop. Dortmund). Bu kooperatif, ortaklarına risturn ödemeyi sürdürüp, rekabet alanında kuvvetlenerek materyal ve ideolojik talepler arasında dengeyi koruyabilmesi, ortaklık ve sermaye kaynaklarının artmasında güven sağlayabilmiştir. Bütün diğer tüketim kooperatifleri, rekabet nedeniyle risturn dağıtımından vazgeçilmesi hususunda zorlanmışlar ve sonunda ortak sayısının ve sermaye kaynaklarının azalmasıyla zarar görmüşlerdir. Ayrıca, ortakların kooperatifleri ile aralarındaki bağlar zayıflmış ve ortakların kooperatiflerini kontrol edememeleri sonucunda ilişkiler yalnızca resmî şekle dönüşmüştür. 1974'deki güvensizlik nedeniyle kısa zamanda ortak ilişkilerini sağlamlaştırmak için gerekli olan kuvvetli rekabeti yeniden kurmak mümkün olamamıştır.

Kooperatifçilik Yoluyla Tehlikelerin Azaltılması :

Gelecekte hatalı karar vermeden kaçınmaya yardım ederse geçmişin hatalarını tahlil etmek bir anlam taşır. Federal Cumhuriyetin tüketim kooperatifleri, geçen 10 yılda merkezileşmiş kooperatifçiliğin tabiatında var olan üretim fırsatlarını değerlendirememişlerdir. Rekabet ulusal strateji tarafından gittikçe daha iyi bir duruma getirildiği zaman kişisel girişimler bölgesel olarak düzenlenmiştir. Merkezileşmiş satın alma ve üretim olanakları yoğun bir şekilde kullanılmamıştır. Sonunda toptan satış kooperatifleri ekonomik olarak görev yapmadıklarından ve perakendeci kooperatifler ile koordinasyonun yetersizliğinden durum daha kötü olmuştur. Pazar ve dağıtım alanında tüketim kooperatiflerinin taşıdıkları fikirler ve onların girişimleri birbirine uygun değildi. Boşuna çok gayretler sarfedilmiş, yeniliklerdeki gelişmeler ve bunlarla ilgili tehlikeler sık sık masraflı olduklarını kanıtlamışlardır. Personel ve kıt sermaye kooperatif amaçlarına erişmek için en yüksek derecede kullanılamamıştır. Kooperatif hareket, bugünkü şartlara uyabilme yeteneğini kaybetmiştir. Her kooperatif, kendi prog-

ramını savunurken kooperatif hareket, özel rekabet karşısında çok şey kaybetmiştir.

Görünür Olan Değişiklikler :

1975 yılının başlamasıyla Frankfurt/Main de Coop. Zentrale Aktiengesellschaft işi üzerine almıştır. O, tüketim kooperatifleri içinde merkezleşmiş düzenli kararlar için yeni bir organdı. İlk anda o, kooperatiflerin kendi sermayelerini güçlendirmek ve onları zarardan kurtarmak için 100 milyon DM. lık (kısa sürede 150 milyon DM. yükseltildi.) Ana sermayeyi kullanarak kalkınmayı dengeleyici olarak görev yapmıştır. Böylece girişimler, kalkınma için gerekli olan sağlam tabanı yeniden kazandılar.

Coop Zentrale, 1976'da ilk meyvaların taşıdığı zayıf ekonomik noktaları atmak için bir program ortaya koymuştur. Zararları tamamen önlemek çok uzaktı; fakat kazançlarda genel bir gelişme görülebilmştir. Perakendeci kooperatifler kendi üretimlerini dikkate alarak ilgili malların sınıflandırılmasını geliştirmeye başladılar; bu, özel girişim ile pazarlık durumlarının gelişmesine yol açtığı gibi oldukça ekonomik fayda sağlamıştır. Yeni plânın gelişmesi karşılıklı anlaşma ile korunmuş ve dükkânların yardımcı hizmetleri standartlaştırılmıştır. Ayrıca aynı biçimde sunulan bölgeler dışında ilk reklam kampanyasına başlamıştır. Gerçeklere dayanan bir değerlendirme düzenini yerine koyarak kişisel plânlamanın yararlılığı hakkında uzun süren tartışmayı sona erdirecek ulusal haberleşme, plânlama ve kontrol düzeni kurulmuştur.

Önceden GEG adındaki toptancı kooperatifinin (Coop Handels- und Produktions-AG) yapısı yeniden düzenlenmiş, ilkeler belirtilerek ve onun olanakları perakendeci kooperatifler tarafından daha iyi kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte onun oldukça değiştirilen olanakları hâla tam olarak kullanılmamaktadır; fakat 1976'da toptancı kooperatifinin, birçok yıllardan sonra ilk defa, her ne kadar hâla fazlası yoksa da, bütçesini denk yapmaya gücü yetmiştir.

Saptanmış Amaçlar, Yeterli Araçlar :

Bu ilk başarılar, merkezleşmiş karar yapma olmaksızın mümkün olamayacaktı. Bununla birlikte Grup içindeki bütün tüketim kooperatifleri, rekabet karşısında değişikliklere çabuk tepki göstermek için büyük esnekliğe sahiptirler. Ekonomik nedenlerden dolayı merkezi düzenlemenin zorunlu olması tüketim kooperatif-

lerinin etkinliğini kuvvetlendirmek içindir. (Daha az maliyet ve daha fazla rekabet fiyatları üretmek için)

Coop Zentrale AG içinde biz, perakendeci ve toptancı kooperatiflerin sermayelerinin % 51'inden daha azını elinde bulundurmayan yeni yetenekli otoritelere sahibiz. Bugüne kadar Coop Zentrale aşağıdaki perakendeci kooperatiflerin hisse senetlerinin yarıdan fazlasını almıştır. (Parentez içindekiler 1976 sermayesidir.)

- Coop Bremen (380 milyon Mark)
- Coop West AG (1.3 milyar Mark)

Coop Rheinland, Coop Essen-Duisberg ve Coop Gladbach'ın birleşmeleri ile meydana gelmiştir.

- Coop Rhein-Main AG (700 milyon Mark)
- Coop Schwaben AG (900 milyon Mark)

Coop Stutgard ile diğer birkaç orta büyüklükte kooperatifin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır.

- Coop Südbayern (300 milyon Mark)

Bu kuruluş, Tüketim kooperatiflerinin 1976 yılında 9.4 milyara ulaşan perakende satışları toplamının hemen hemen % 44'üne sahip olup, şimdi Coop Zentrale'nin politikasının etkisi altına girmiştir.

— Coop Handels-und Produktions-AG, Hamburg (3,4 milyar Mark)

Bu kuruluşun toptan satış ve üretim alanlarında sayısız uzman şirketleri var olup, Coop Zentrale'nin bir parçasını oluşturur. Bunun yanında, uzmanlaşmış görevlerde çalışan çeşitli yardımcı kooperatifler vardır. Örneğin, Sigorta, bilgi değerlendirme ve örgüt, mal işleri, mağaza plânlama ve kiralama.

Bütün bu girişimler, yönetimi ve sağladığı fayda Coop Zentrale tarafından denetlenen bir sistem parçası olmuşlardır. Biz ülkemizde, var olan rekabet şartları altında bu sistemin etkili hizmet yapıldığı zaman tüketicileri bulma şansını verdiğine inanıyoruz. Henüz merkezi sisteme üye olmayan bütün girişimlerle görüşmeyi açık bırakıyor ve onların tümünün bize katılacağını ümit ediyoruz. Geçen iki yıl süresinde başarılı girişimler, yeniden düzenlemeye karşı olan temel itirazlarını geniş ölçüde geri almışlardır. Sınırlı sermaye ile kooperatif amaçlarının başarılacağı ve bölgeler üstü bir sistemin desteklenmesinin gerekli olduğunu kabul etmişlerdir.

Yasal Yeniden Şekil Verme ve Yeni Güç Yaratma :

Bir kooperatifin yasal şekli, uygun merkezleşmiş denetlemeye tabi sermayenin büyük bir bölümünü elinde bulunduran merkezleşmiş girişime izin vermez. Merkezleşmiş sistemden faydalanan bir kooperatifin aldığı bir karar bundan dolayı kooperatifi bir sermaye şirketi şekline dönüşme gerekliliği ile bağlamıştır. Bu, ortaklar, ekonomik şartların bu durumu gerekli kıldığı hususunda inandırıldıktan sonra ve böyle bir şekil değişikliği için ortakların temsilcilerinin % 90'nın kabulü ile yasal olabilir. Bu hususta ortakların temsilcilerinin Yönetim Kurulu'nun kararlarını kabul etmediğine dair bir şey meydana gelmemiştir. Bütünleşmeyi hızlandırmak için bölgesel tüketim kooperatifleri bazı durumlarda bir veya daha çok kooperatifin bütün işlerini devrettiği Coop Zentrale ile birleşerek sermaye şirketi şekline dönüşmüşlerdir. Bir sermaye şirketi şekline dönüşen kooperatif sonra Coop Zentrale sistemi içinde çalışan sermaye şirketi ile birleşmektedir. Bu kooperatiflerin ortakları her kooperatif hisse senedine karşılık iki şirket hisse senedine sahip olmaktadır. Onların senetlerinin değeri, böylece, girişimin gerçek değerinin artmasına yardım ettiği için iki katıdır. Onlar sonra şirket hisseleri üzerine pazar kârı alırlar ve sermayenin en az % 49 hissesi üzerindeki girişimde bir söze sahiptirler. Sermayenin % 51 ri üzerinde tüketicinin çıkarlarını denetleme yetkisini, Coop Zentrale'ye kim verdi? (Örneğin oy'un çoğunluğunu alması) Bugün «Coop Zentrale AG» nin ana sermayesi, aşağıdaki gibidir.

% 40 Tüketim Kooperatifleri Birlikleri (Bdk) ve Rdk (Teftiş Birliği),

% 40 Alman İşçi Sendikası Birliği (DGB),

% 20 İsveç, Danimarka ve İsviçre merkez kooperatif kuruluşları tarafından verilmiştir.

Bütün bu kuruluşlar, özellikle ekonomik girişimler yoluyla tüketicinin çıkarlarını korumak için iyi durumda olup, yeteneklidirler.

Değişiklik Nereye Uzanır? :

Biz, yeni şekiller altında kooperatif amaçlarının devamını korumak istiyoruz. Yalnız ülkemizde var olan özel bir durum içinde ekonomik durumumuza ve tüketicilerin beklediklerine uygun uygulanabilir cevaplar bulmak istedik. Ne değişti?

- 1 — Geçen yüzyıllar kooperatif hareket içinde fikir değişiklikleri meydana gelmiştir. Örneğin; Tüketim Kooperatifleri, başlıca, ortaklarının kişisel çıkarlarına veya tüm halkın ortak çıkarlarına hizmet etmelidirler. Tüketim Kooperatifleri, risturn öderken ortaklarının kişisel çıkarlarına hizmet ederler. Eğer kooperatifler bundan böyle ortaklarına tercihli davranmazlarsa, eğer kooperatifler, etkili olarak rekabet ederlerse ve eğer kârın özel uygunluğu yoksa ve kooperatifler tüm halka doğrudan hizmet götürüyorlarsa, diyebiliriz ki bugün kooperatifin amaçları ve halkın çıkarına olan girişimler birleşmiştir.
- 2 — Tüketim kooperatiflerini kapsayan halkın çıkarına olan girişimlerin politikası, Deutscher Gewerkschaftsbund (7 milyon üyeli 16 işçi sendikasının birleşmesinden meydana gelmiş İşçi Sendikası Federasyonu) tarafından 1972'de yayımlanan «Halk Çıkarına Olan Girişimlerin Amaçları ve Görevleri» adlı bir yayında tanımlanmıştır. Bu federasyonun «Coop Zentrale AG» ye katılması sonucu, demokratik işçi sendikaları ile tüketim kooperatifleri birlikte tüketicinin genel çıkarları için ekonomik hedeflerin denetlenmesini yapmaktadırlar. Bizim özel denemelerimiz, böyle ortak denetlemenin, kooperatifler ile yakın ilişkisi bulunmayan ortakların parçalanmış denetiminden daha yeterli olduğunu göstermiştir.
- 3 — Tüketim Kooperatifleri, ülkemizde rekabet durumunu tekrar kazandığı zaman, hisse senedi sahiplerinin yeni tüketim kuruluşlarına ilgilerini çekmeye çalışacağız. Bu yolda, bizim uzun süreli hedeflerimizi korumak için kişisel ve ortak tüketicici ilgisini birleştirmeyi niyet ediyoruz.

İnanıyoruz ki, geliştiğimiz bu yapı içinde, özel tarihsel durumun meydan okumasına uygun bir cevaba sahibiz. Dünya kooperatif hareketi, daima, onun kavramları birleştirmesi ve onun şekillerinin çokluğu ile karakterize edilmiştir.

KAYNAK : Review of International Co-operation

Cilt : 70, Sayı : 2, 1977

(Hors van Heukelum Almanya Federal Cumhuriyeti Co-op Zentrale AG'nin Yönetim Kurulu Başkanıdır.)

TOPRAK VE TARIM REFORMU KOOPERATİFLERİ

Dr. Ahmet SAYLAM
Zir. Yük. Müh.

1 — DURUM :

Bilindiği üzere 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu 10 Mayıs 1978 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Toprağın verimli bir şekilde işletilmesi, tarımsal üretimin sürekli olarak arttırılması, değerlendirilmesi ve pazarlanması ve millî kalkınmayı hızlandıracak tarım yapısının kurulması gibi amaçlara ulaşabilmek için kooperatiflere büyük önem verilmiş olan kanunda onyedî bölümünden bir bölüm bu konuya ayrılmış, kooperatifçilikle ilgili carî mevzuatın dışında 16 özel madde yer almış idi.

Yeni bir Toprak ve Tarım Reformu Kanun tasarısının hazırlanarak Bakanlar Kuruluna sunulduğu bu günlerde iptal edilen kanundaki kooperatifçilik ilke ve uygulamalarının gözden geçirilmesinde yarar vardır.

İptal edilen kanun hükümlerine göre «Toprak ve Tarım Reformu bölgelerinde tarımsal işletmelerin tek başlarına yapamıyacakları veya birlikte yapılmasında fayda bulunan işleri yapmak, üretimin arttırılmasını, değerlendirmesini ve pazarlamasını sağlamak, Toprak ve Tarım Reformunun gerçekleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla» Toprak ve Tarım Reformu kooperatifleri kurulması gerekmektedir. (mad. 70)

Kooperatiflerin 71. maddede sayılmakta, girdi alımları, tesis kurma, üretim plânlaması, tüketim maddeleri tedariki, eğitim, konut yapımı, birlikte yapılmasında fayda görülen hizmetleri yap-

mak gibi konuların yanında sigorta acenteliği ve mevduat kabulüde kooperatiflerce yürütülecek hizmetlere dahil edilmektedir,

Ülkemizin genel şartları ve ilk uygulama bölgesi olarak ilân edilen Urfa'nın özel durumu dikkate alındığında belirlenen amaçlara ulaşabilmek için kooperatiflerin kuruluş ve işleyiş esasları makûl ve lüzumlu görülebilir. Ancak bazı hükümlerin klasik kooperatifçilik anlayışına ve tarım ekonomisinin temel ilkelerine uygunluğu münakaşa edilebilir haldedir,

Kooperatiflere ortak olmayı düzenleyen madde «toprak dağıtımından yararlanan çiftçiler, o bölgede kurulmuş veya kurulacak olan Toprak ve Tarım Reformu Kooperatiflerine ortak olmak zorundadırlar» hükmünü getirmektedir. (Mad : 74),

Kurulan kooperatifler, «amaçlarını gerçekleştirmek güçlerini artırmak ve ortaklarına daha yararlı olabilmek için Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri Birliklerini, enaz beş birlik de TTR Kooperatifleri Merkez Birliğini» teşkil etmektedirler. (Md : 76). Birlik ve Merkez Birliği'nin (tek üst kuruluş olup merkezi Ankara'dadır) kuruluşları ve kooperatiflerin bunlara girişi de mecburi tutulmaktadır.

Kooperatiflerin kurucu ortaklarına ait katılma paylarının dörtte biri TTRM tarafından ödenmekte, «plân hedeflerine ve Toprak ve Tarım Reformu bölgesi programlarına uygun» yatırımlar için «yatırım tutarının yüzde yirmisinden az ve yüzde yetmişinden çok olmamak üzere» devlet katkısı ön görülmektedir. (Md : 81 - 82). Ayrıca kooperatifler, Birlikler veya Merkez Birliği «yatırım fonları ile ilgili her türlü vergi, harç, resim ve benzeri muaflik ve haklardan» on yıldan az olmayan bir süre için istifade edebilmekte, «yörenin sosyo-ekonomik durumu gözönünde bulundurularak» bu muafiyet süresi uzatılabilmektedir. (Md : 83).

Ancak devletin, bütün bu kolaylık ve yardımları karşılığında kooperatifler ve üst örgütlerinin çalışmaları ve işleyişleri üzerinde belirli bir yöneltim ve denetim mekanizması kurduğu da müşahade edilmektedir. Her şeyden önce yedi kişilik kooperatif yönetim kurullunda müdür, devlet tarafından atanmaktadır. «Atamada, işin özelliğine göre TTRM Araştırma ve Eğitim Enstitüsünde eğitim görmüş ziraat veya orman yüksek mühendislerine ve veteriner hekimlere öncelik» tanınmaktadır. Bu müdürler, «hizmetlerin kooperatif üyelerinin kendileri tarafından yapılabileceğine Müsteşarlıkça karar

verilinceye kadar» kooperatiflerin idaresinden sorumlu olacaktır. (Md : 75 - 77). Kooperatif ve üst organların genel kurul kararları TTRM tarafından tasdik edilmek zorundadır (Md : 80).

Bütün bu müdahale imkânları ve «Kooperatif müdürlerine ve kooperatiflerin üst örgütlerinde çalışan müdürlere, bunlara ait teşebbüslerin yıllık müsbet fiat farklarından pay verilmesi» (Md . 77) hükmü göz önünde bulundurulduğunda, ileriki senelerde ortaya çıkabilecek bazı çok önemli mahzurları şimdiden dikkate almak, tedbirlerini düşünmek gerekebilecektir.

Şimdiye kadar kendi mülkü üzerinde tarım yapmamış, bilgi ve tecrübesi yok denecek kadar az, iletilecek yenilik ve teknikleri uygulama bir yana, anlayabilmesi dahi çok zor olan kimseleri elbette kaderleriyle başbaşa bırakmak düşünülemez. Öğretim, eğitim ve yönetimlerimizin belirli süre devletin yükümlülüğünde olması tabiidir. Ancak bu sürenin alınacak tedbirlerle kısaltılması, tarımda verimlilik artışına giden en emin yolun, işletme bazında hareket serbestliğine sahip özel mülkiyet anlayışının, tıkanmaması zarureti gözden uzak tutulmamalıdır.

Zira, belirtilen seviyedeki ortaklara kurdurulan, devlet memuru müdür tarafından yönetilen, faaliyet programı bürokrasi tarafından tanzim ve tasdik edilen kooperatif ve üst kuruluşlarının işleyiş biçimi, bütün dünyada örnekleri görüldüğü üzere kollektif bir işletmeciliğe dönüşecek, yöneticilerin müsbet fiat farklarından pay alma avantajı, üyelerin hizmetleri yürütebilir hale gelmelerine engel olabilecektir.

Gerçekten de devlet tarafından kurulup yönetilen, işletilmesi gruplarca yapılan bütün tarım faaliyetlerinin, bütün ülkelerde kollektivist bir karakter göstermekte olduğu görülmektedir. Tarım kesiminde ise böyle bir uygulama, büyük ölçüde, kaynakların israfı ve verimliliğin düşmesi anlamına gelmektedir.

Kendisine kâğıt üzerinde arazi dağıtılan, bütün işlemleri kooperatifçe yapılan, üretim politikası üzerinde söz sahibi olmayan, daha önce yanında çalıştığı toprak sahibinin yerine kooperatif yönetiminin geçtiğini gören çiftçiden üretim ve verim artırıcı teşebbüslerde bulunmasını beklemek hiç te kolay olmayacaktır.

2 — UYGULAMA :

Konuya açıklık getirebilmek bakımından, tarımda bürokratik

yönetim ve denetimin hâkim olduğu sosyalist ülkelerdeki durumun gözden geçirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Tarımda üretimi etkileyen faktörlerin başında insan unsuru gelmektedir. İşletmeci dediğimiz mal sahibi çiftçi, kendi mülkü üzerinde, kendi yararı için üretimde bulunduğu bilincinde olmalıdır. Emegini ve alınterini kendine ait araziye kattığını hissedebilmelidir. Bu psikolojik faktör diğer sektörlerde aynı şiddetle etkili olmayabilir. Fabrikada, devamlı olarak bir düğmeye basmak, bir civatayı sıkmak, bir göstergelyi gözetlemek türünde işler yapan işçinin, nihai ürün üzerinde mülkiyet hissi duyması düşünülmemeyebilir. Ama günlerini, aylarını ve hatta yıllarını belli bir ürünün yetiştirilmesine adanmış çiftçiden aynı hissizliği beklemek mümkün değildir. Hangi şartlarda olursa olsun bu hissin yok edilebildiği de görülmemiştir.

Şu anda dahi Sovyet Rusya'daki et ve süt üretiminin en az % 45'i sebzenin % 42'si, yumurtanın % 76'sı, patatesin % 70'i, meyvenin % 66'sı çok küçük özel parsellerden «dvor» elde edilmektedir. Bu parsellerin toplamı % 5,2 milyon hektarı ancak bulmakta, kolhoz (kollektif çiftlik) lerin 750,5 milyon hektar, sovhozların (devlet çiftliği) 282,5 milyon ha olan arazi mevcudiyetlerinin yanında çok küçük bir değer ifade etmektedir. Böylesine az imkânlarla bu hacimde üretimde bulunabilmek için özel mülkiyet psikolojisinin en önde gelen faktör olduğu hemen bütün araştırmacılarca ifade edilmektedir. Yine aynı ülkeye ait hayvan miktarları yıllara göre incelendiğinde durumu daha iyi değerlendirmek mümkün olacaktır.

Yıllar	B. Baş (Milyon)	K. Baş (Milyon)	Domuz (Milyon)
1928	60,1	107,0	22,0
1832	38,1	47,6	10,9
1923	31,5	37,3	9,9
1942	79,8	113,0	40,0
1947	47,6	70,0	10,6
1955	58,8	103,3	34,0

Bolşeviklerin iktidara gelişi olan 1917 ekiminden hemen sonra (21 Kasım) alınan tedbirlerle düşen üretim, 1923'te uygulamaya konulan N.E.P. (yeni iktisadi politika) sayesinde artmaya başlamış, köylülere satabilecekleri bir miktar ürün bırakılmıştır. Böylece 1928 yılında hayvan sayısı ihtilal öncesi seviyesine ulaşmıştır. 1 Şubat

1930'da bu gidiş durdurulmuş, zenginleştiği kabul edilen köylüler «Kulak» tasfiye edilmiş, bunun sonucu üretimde büyük düşüşler olmuştur. 1935'de çiftçilere 0,25 - 1.0 ha. arasında toprak, kümes hayvanı, belirli sayıda hayvan sahibi olma imkânı tanındığından hayvan sayısı ve üretimde artış sağlanmış, 1942 yılında yine ihtilal öncesi seviyeye çıkılabilmektedir.

İkinci Cihan savaşı esnasında devlet kontrolünün zayıflığı özel mülkiyeti genişletmiş, köylüler yine «zenginleşmişler» bunun sonucu da daha önceki bütün muafiyetler kaldırılmıştır. Durum, 1947 rakamlarında görülen seviyeye indiği için devlet yeniden bazı «taviz»ler vermek zorunda kalmış, 1953 yazında yürürlüğe giren bu tedbirler sonucu 1955 yılında yine ihtilâl öncesi rakamlarına ulaşmıştır.

Mülkiyet psikolojisi sadece özel mülkiyete konu olan hayvancılık ve tarım kesiminde üretim artışı sağlamakla kalmamakta, kolektif çiftliklerde çalışma şevkine de olumsuz etki ederek bu alanda üretim düşüşüne sebep olmaktadır.

Yine sosyalist uygulamadan örnek verecek olursak, Sovyet Rusya'da 1938 yılında köylülerin % 22,6 sı kolхозlarda 50 iş gününden az çalışmakta idi. 1959 yılında özel bir kararname ile, bölgelere göre 60-100 işgünü çalışma mecburiyeti getirildi. Bu miktar 1942'de 100 - 150 güne çıkarıldı. 1954 yılında ise 100 günden daha az çalışan kolhoz üyelerine özel vergi sistemi uygulanmaya başlandı. 1954 yılında erkekler için 200, kadınlar için 150 işgünü fiili çalışma mecburiyeti getirildi. Buna rağmen 1963 yılında çiftçiler toplam işgününün en az % 40'ını kendi işlerinde değerlendirmekte idiler.

Bu şekilde zoraki çalışma, bir üretim faktörü olarak emeğin israfına yol açmakta, yıl sonunda, devlet hisseleri çıktıktan sonra «birikmiş işgünü» esasına (residual shares) ve altı - sekiz kişilik mangalara «zveno» göre yapılan ödemeler de çalışmaya özendirici olmaktan uzak bulunmaktadır.

Tarımda rasyonel bir işletmeciliği; toprak, iklim, canlı organizmaları dikkate alarak, makina, kimyasal maddeler v.s. gibi girdileri, uygun teknoloji kullanarak devlet müdahaleleriyle birlikte pazar için en uygun birleşim halinde tatbik edebilmek şeklinde düşünmek mümkündür.

Büyük çiftlik işletmelerinden böyle bir kombinasyonu elde etmek genellikle mümkün olmamaktadır. Bürokrasinin istek ve zevk-

lerine göre seçilen makina parkı ve uygunsuz alet-ekipman, bir yandan emeğin ikamesi suretiyle mevcut işgücünü atıl bırakmakta, bir yandan da gereksiz amortisman yüklemektedir. Üstelik böyle bir parkın idaresi, ücretinin ödenmesi, hatta tarımsal işlemlere başlanma yeri, yönü ve şekli dahi üyeler arasında sürtüşmelere sebep olmaktadır.

Gerçekten de sosyalist ülkelerde üzerinde en çok durulan konulardan birisi ziraat alet ve ekipmanlarının kullanılış şekli olmaktadır.

İlk uygulamalarda her kooperatife kendi ihtiyacı olan makinayı seçme hakkı tanınmıştır. Bu durumda üyeler, fazla borçlanmamak, dolayısıyla üretimden daha fazla pay almak, gereğine inanmamak v.s. gibi sebeplerle makinalaşmaya fazla iltifat etmemişlerdir.

Bu mahzurları gidermek üzere kurulan Ziraat Alet ve Makinaları Parkları (M.T.S.) ise işletme seviyesinde başka sakıncalar doğurmuştur. Kooperatif ihtiyaçları Bakanlar Kurulu Kararları ile ve planda belirlenen esaslara göre karşılanmıştır. Merkezi plânlamanın tesbit ettiği ihtiyaçlar ise genellikle çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına uymamaktadır.

Makina istasyonlarından yararlanmanın ücreti de tesbiti zor bir konu olmaktadır. Bilinen usullerle çalışma saati üzerinden yapılacak ödeme, ülkenin her bölgesinin üretim gücü aynı olmadığı için sosyal adalete uygun bulunmayabilmektedir. Sovyet Rusya'da 1928'de kurulan MTS'ler makinayı, toprakların verimine göre değişen aynı ödemeler karşılığı kolhozlara kiralamakta idiler. Böylece devlet verimli toprakların rantına dclaylı olarak el koymuş olmakta, fakir alanlardaki çiftliklerle eşitlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Başka ülkelerde bunun tersine görülen bir uygulama da verimsiz alanlarda makina tedariki ve işletmesinde devlet sübvansiyonlarıdır.

Makina yanında diğer sermaye ithali de büyük ve kollektif işletmelerde beklenen olumlu sonuçları ortaya koyamamaktadır. Aşağıdaki tablo, Çekoslovak tarımındaki bu durumu göstermektedir.

	1934-38	1945	1953	1958	1960	1965
Üretim değeri	100	74,8	87,5	99,3	104,2	102,3
Makina-ekipman	100	123,6	154,9	188,9	238,7	373,0
Sermaye	100	120,5	168,2	217,7	309,9	410,0

Üretim/sermaye	100	80,0	88,6	101,3	103,5	97,0
Masraf-hasıla						
oranı :	1,05	0,78	0,89	0,94	0,92	0,87

Aynı ülkenin bu bakımdan Batı Avrupa Ülkeleriyle karşılaştırmasını yaptığımızda ortaya çıkan durum da göstermektedir ki, yoğun girdi kullanımına rağmen üretim faktörlerinin optimum kullanımından bahsedebilmek çok güçtür.

**Çekoslovak ve B.
Avrupa ortalaması
(1934 - 38)**

	Çekoslovakya	(1966)	B. Avrupa
Tarım arazisi	100	96	97
İşgücü mevcudu	100	78	80
Traktör	100	836	1.002
Gübre	100	409	178
At Sayısı	100	83	65
Üretim	100	99	125
Üretim/adam-yıl	100	124	156
Masraf-hasıla oranı	100	96	112

3 — GÖRÜŞLER :

Yukardan beri açıklanmaya çalışılan husus, 1757 sayılı kanunun kooperatiflerle ilgili hükümlerinin, bürokrasinin kolayına gelecek ve yararına olacak bir tarzda uygulanabilme ihtimalinin nasıl bir kaynak israfına sebep olabileceğini göstermekten ibarettir.

Yeni kanunun çıkışında ve uygulanmasında, bu israfı engel olacak, ülkemizin kıt olan kaynaklarından reform hizmetlerine transfer edilen kısmının mümkün olan en iyi şekilde kullanılmasını sağlayacak, üretimi artırıcı bir uygulamaya geçebilecek, bazı tedbirlerin yer almasında zaruret bulunmaktadır.

1 — Topraklandırılan çiftçilerin eğitimine özel bir önem verilmelidir. Bu eğitim, reform bölgesi ilanı ile birlikte başlayabilir. 1757 sayılı kanunun 53/2 maddesine göre «Toprak Dağıtılacaklardan Aynı Grup içinde olanlar Arasında öncelik sırası» tesbit edilirken «tarıma ilişkin dallarda en az altı ay eğitim görmüş olanlar» öncelik kazanmaktadırlar. Bu bakımdan toprak talebinde bulunanlar o bölgenin eğitim merkezinde yoğun bir eğitimden geçirilebilirler.

Eğitim sonuçlarına göre önceliğe hak kazanarak topraklandırılmış olan çiftçiler, 60. maddeye göre denemeye tabi tutulacakları üç

yıllık adaylık süresi içinde de iş başında eğitilebilirler. Böylece kooperatif ortağı çiftçilerin bilgili, kendi kendilerini yönetebilir hale gelmeleri sağlanabilir, üzerlerindeki «Bürokrasinin ağır eli» kaldırılabilir veya çok hafifletilmiş olur.

2 — Reform bölgelerinde üretici birim olarak kooperatifler değil, işletmeler dikkate alınmalıdır. Böylece her işletmenin sahip olduğu kaynakları en iyi tarzda değerlendirmesine uygun ortam hazırlanmış olacaktır. Sadese İşletmelerin eksikliğini duydukları girdi temini, pazarlama vs. gibi konularda kooperatiflere görev verilmeli, kooperatifler üretime doğrudan katılmamalıdır.

Böylece çiftçilerin kendi mülkleri üzerinde, her türlü üretim vasıtalarına sahip olarak, bilgili ve şuurlu bir tarzda çalışmaları gerçekleşecek, reform faaliyetlerinin amaçlarına ulaşması, ekonomik, sosyal ve politik hedeflerine güvenle ilerlemesi mümkün olacaktır.

3 — Kooperatiflerin ve Birliklerinin çalışma alanlarında, ihtiyaç duyulacak her türlü yatırımı önceden plânlamaları, tarımsal üretim yanında üyelerine gerekli malzemeleri temin edecek kuruluşları gerçekleştirmeye başlamaları da düşünülmeidir.

Bu yatırımlar ve müesseseler, üyelere ek gelir sağlayacağı gibi yeni istihdam imkânları yaratacak, köy hayatının yaşanabilir hale getirilmesine yardımcı olacak, kooperatif merkezlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel her türlü ihtiyaca karşılık verebilecek cazibe merkezleri haline dönüşmesini kolaylaştıracaktır.

Böyle bir dönüşüm ise ülkemizin yıllardan beri özlemini çektiği her yönüyle gelişmiş, maddî ve manevî yönlerden kaynaşmış bütünlüğe sahip bir toplumun doğmasına büyük katkıda bulunabilecektir.

Yararlanılan Eserler

- TTRM (1975)** : Toprak ve Tarım Reformu ile ilgili Yürürlükteki Yasa ve Yönetmelikler, Ankara.
- WORLD ATLAS OF AGRICULTURE**
(1969) **IGDA** : Novara, İtaly 1,476-511
LAND REFORM
(1975) **F.A.O.** : 2,78-80
- KARCZ, J.F. (1967)** : Editör, Soviet and East European Agriculture, Berkeley and Los Angeles
- STRAUS, E. (1969)** : Soviet Agriculture in Perspective, George Allen and Unwin Ltd., London

KOOPERATİFÇİLİK
Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Co-operative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Prof. Dr. Fahri Halil ÖRS
Editorial Board

TURGUT YILDIRIM
HÜSEYİN YURDABAK - AYHAN İNAL - AYHAN EROL
İRFAN ÜNVER NASRATTINOĞLU

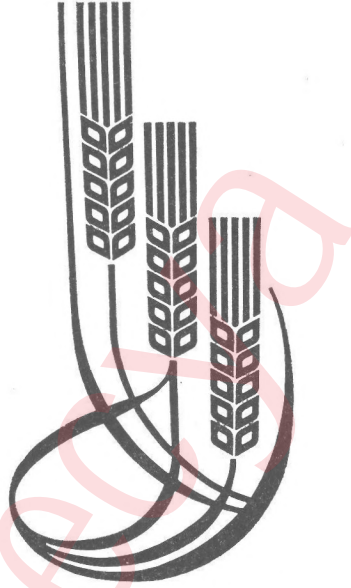
Each issue of the review will contain some articles, research notes ,communications, book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Prof Dr. Fahri Halil ÖRS	:	President
Nureddin HAZAR	:	Vice President
Doç. Dr. Süleyman KARA	:	Treasurer
Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ	:	Member
Prof Dr. Akif ERGİNA Y	:	»
Harun PASTANOĞLU	:	»
Turgut YILDIRIM	:	»
Leylâ ÖZGEN	:	»
Ekrem GÖL	:	»
Hüseyin YURDABAK	:	»
Ayhan İNAL	:	»
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	:	»
Ayhan EROL	:	»
Aslan EYCE	:	»
Kadir KALFA	:	»

BOARD OF AUDITORS

Selçuk ALPARSLAN	:	Presiden
Nail TAN	:	Member
Halim UTLU	:	»

ANAP.

T.C. ZIRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyuyor*

